

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-2-47>

Людмила КРИМЧАК,
 orcid.org/0000-0002-7479-3416
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 доцент кафедри соціальної роботи
 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
 (Дніпро, Україна) l.krymchak308@ukr.net

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена висвітленню та обґрунтуванню деяких сучасних підходів щодо професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти. У межах статті конкретизовано поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери» як процес, що характеризується цілісністю та динамічністю набуття комплексу не тільки професійних знань, умінь і навичок, а й особистісних рис, які необхідні для компетентного виконання професійних обов'язків та самовдосконалення в напрямі соціального захисту різних прошарків населення. Акцентовано увагу на змісті зазначеної підготовки, який має бути спрямованим на формування готовності майбутніх соціальних працівників до різноманітних видів професійної діяльності; орієнтації на постійний професійний та особистісний розвиток і вдосконалення. Зроблено наголос, що сучасний розвиток соціальної роботи пов'язаний із децентралізацією влади та деінституціоналізацією у сфері захисту громадян, з еміграційними процесами та проблемами у міжнародних відносинах, зі здоров'язбереженням населення країни. Визначено актуальність підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти до роботи у територіальних громадах. Розглянуто умови професійної підготовки до роботи з багатонаціональним середовищем, що виступають рушійною силою в утворенні нової генерації соціальних працівників. Охарактеризовано значення взаємодії навчальної, виховної, науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти із практико-зорієнтованою діяльністю інших соціальних інституцій партнерської мережі. Виділено здатності фахівця соціальної роботи, які дають змогу ефективно розв'язувати проблеми, пов'язані з відновленням, збереженням та зміцненням здоров'я населення. Розглянуто соціально-правову компетентність як одну зі складових частин професійної підготовки та комунікативно-мовленнєву компетентність, що передбачає модернізацію освітньо-методичного процесу та освітньо-професійних програм, спрямованих на інтеграцію лінгвістичних дисциплін із дисциплінами фахового рівня. Наголошено на сучасних методах, формах та засобах навчання.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх соціальних працівників, децентралізація, деінституціоналізація, багатонаціональне середовище, партнерська мережа, соціально-правова компетентність, комунікативно-мовленнєва компетентність.

Lyudmila KRYMCHAK,
 orcid.org/0000-0002-7479-3416
 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
 Associate Professor at the Department of Social Work
 Oles Honchar Dnipro National University
 (Dnipro, Ukraine) l.krymchak308@ukr.net

MODERN APPROACHES TO OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article is devoted to the coverage and substantiation of some modern approaches to the training of future social workers in higher education institutions. The article specifies the concept of «professional training of future professionals in the social sphere» as a process characterized not only by the integrity and dynamism of acquiring a set of professional knowledge, skills and abilities, but also personality traits necessary for competent performance of professional duties and self-improvement. social protection of various segments of the population. Emphasis is placed on the content of this training, which should be aimed at forming the readiness of future social workers for various types of professional activities; focus on continuous professional and personal development and improvement. It was emphasized that the modern development of social work is associated with the decentralization of power and deinstitutionalization in the field of protection of citizens, emigration processes and problems in international relations, with the health of the population. The urgency of training future social workers in higher education institutions to work in local communities is determined. The conditions of professional training to work with a multinational environment, which are the driving force in the formation of a new generation of social workers, are considered. The importance of interaction of educational, upbringing, research

activity of higher education institutions with practice-oriented activity of other social institutions of the partner network is characterized. The abilities of a social work specialist are highlighted, which allow to effectively solve problems related to the restoration, preservation and improvement of public health. Socio-legal competence is considered as one of the components of professional training and communicative-speech competence, which involves the modernization of educational and methodological process and educational and professional programs aimed at integrating linguistic disciplines with disciplines of professional level. Emphasis is placed on modern methods, forms and means of teaching.

Key words: professional training of future social workers, decentralization, deinstitutionalization, multinational environment, partnership network, social and legal competence, communicative and speech competence.

Постановка проблеми. Трансформація суспільних процесів, зміни в економічних та політичних явищах, напруження в соціальних відносинах різних прошарків населення та втрата перспектив у майбутньому житті – все це впливає на професійну підготовку сучасних фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО).

Особливого значення проблема набуває, коли йдеться про професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери. Адже їхня діяльність спрямована на створення гармонійних стосунків у соціумі, соціальну адаптацію та соціалізацію особистості в навколишньому середовищі, її інтеграцію в суспільство. Це вимагає від сучасного соціального працівника здатності працювати в умовах динамічних змін соціального простору, вмінь реалізовувати новітні форми та методи у своїй діяльності, застосовувати інноваційні моделі надання соціальних послуг. Перебуваючи у постійному комунікативному, психологічному, соціальному контакті з отримувачами соціальних послуг, враховувати зміни в нормативно-правових актах України. Саме тому в останнє десятиріччя приділяється багато уваги з боку науковців питанням осучаснення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО.

Аналіз досліджень. Проблема різних аспектів професійної підготовки фахівців для соціальної сфери не нова в науковому світі. Не обходить вона і сучасних науковців, погляди яких на цей процес відрізняються за предметом наукового аналізу, оцінками і прогнозами розвитку зазначеної професії.

Так, останні дослідження та публікації з цієї теми показали, що окремі аспекти підготовки соціальних працівників в Україні відображені в роботах вітчизняних дослідників: Л. Березовської, Д. Бирик, Д. Данко, Л. Клос, Ю. Колодійчук, В. Костіної, О. Лісовця, О. Повідайчик, Ю. Рябової, І. Сидорук, Г. Слозанської, Я. Юрків, С. Ящук та інших.

Мета статті – висвітлити та обґрунтувати сучасні підходи щодо професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Питання дослідження професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО збіглося із заснуванням

самої професії соціального працівника в Україні. Підтвердженням цьому є низка публікацій (І. Зверева, Т. Коваль, А. Капська, Н. Микитенко, Г. Скачкова та ін.), в яких дається визначення поняття «професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери» як процесу, що характеризується цілісністю та динамічністю набуття майбутніми соціальними працівниками не тільки комплексу професійних знань, умінь і навичок, а й особистісних рис, які необхідні для компетентного виконання професійних обов'язків та самовдосконалення в напрямі соціального захисту різних прошарків населення.

Зрозуміло, що процес підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО науковці розглядають у сукупності теоретичних, практичних та науково-методичних аспектів. На їх основі відбувається розвиток спеціальних практичних умінь і навичок, формування ціннісних орієнтацій, особистісно-професійних якостей і професійної культури фахівця.

Тому не дивно, що зміст зазначеної підготовки має відображати теорії, концепції, моделі, технології соціальної роботи та бути спрямованим на формування готовності майбутніх соціальних працівників до різноманітних видів професійної діяльності, орієнтації на постійний професійний та особистісний розвиток і вдосконалення.

За твердженням сучасних дослідників (Михнюк, 2021: 13), розвиток соціальної роботи пов'язаний із децентралізацією влади та деінституціоналізацією у сфері захисту громадян, з еміграційними процесами та проблемами у міжнародних відносинах, зі здоров'язбереженням населення країни. Тому професійна підготовка фахівців соціальної сфери має базуватися на засадах гуманізму, холістичного підходу у сприйнятті особистості та біопсихосоціальної моделі здоров'я. Така підготовка, на думку сучасних дослідників, дасть можливість майбутньому фахівцю відчувати себе конкурентоспроможним, креативним, із гнучким мисленням, перспективним, відкритим до самовдосконалення та набуття лідерських якостей, націленим на вирішення будь-яких соціальних проблем як особистості, так і сім'ї та соціальних груп загалом.

Важливо розуміти, що реформа децентралізації влади, яка відбулася в Україні, привела до визначення нової територіальної основи організації влади – об'єднаної територіальної громади, яка сьогодні займається вирішенням значної кількості проблем, що пов'язані із соціальним захистом населення. Тому не дивно, що серед науковців (Слозанська, 2019: 31) з'являються думки щодо актуальності підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах. Формування у них через залучення до різних видів діяльності (навчальної, практичної, науково-дослідної, виховної, самоосвітньої) ціннісних орієнтацій, особистісно-професійних якостей і професійної культури.

Важливим сьогодні є питання налагодження позитивних стосунків між людьми у багатонаціональному середовищі, попередження і профілактики міжетнічних конфліктів, формування у майбутніх фахівців культури спілкування та етнічної толерантності. Це формує потребу в утворенні нової генерації соціальних працівників, здатних до ефективної професійної діяльності в умовах багатонаціонального середовища. До таких умов дослідники (Рябова, 216: 170) відносять:

- впровадження культурологічного підходу до професійної підготовки;
- застосування міжпредметних зв'язків між дисциплінами професійного та загальногуманітарного циклів;
- формування ціннісного ставлення до міжкультурних відмінностей представників різних культур та релігійних поглядів у багатонаціональному середовищі;
- розвиток позитивної мотивації до взаємодії із представниками національних меншин.

Зрозуміло, що, працюючи в багатонаціональному середовищі, фахівець стикається з особливостями національних громад, на які має зважати для досягнення позитивного результату своєї роботи.

У межах нашого дослідження важливо звернути увагу на погляди науковців щодо комплексного вирішення питань профілактики дезадаптованої молоді, для чого в державі створено спеціальні соціальні інституції, в яких мають працювати підготовлені фахівці. Тому, на думку В. Костіної (Костіна, 2019: 27), соціальний працівник повинен не тільки уміти проводити ефективну профілактичну роботу із запобігання відхиленням у поведінці, а й використовувати можливості партнерської мережі соціальних інституцій. А це приводить до необхідності поєднувати можливості навчальної, виховної, науково-дослідної діяльності ЗВО із практико-

орієнтованою діяльністю інших соціальних інституцій партнерської мережі.

Непорушним залишається факт надання соціальними працівниками допомоги й тим клієнтам, що мають виражені медико-соціальні проблеми. Аналіз наукових праць (Данко, 2015: 16), пов'язаних із відновленням, збереженням та зміцненням здоров'я населення, дає змогу акцентувати увагу на необхідних здатностях соціального працівника:

- вибирати й використовувати діагностичний та оцінювальний інструмент;
- проявляти адекватність у визначенні рівня складності проблеми клієнта (алкого- та наркозалежного, психічно хворого, Віл-інфікованого, людей похилого віку у гериатричних інтернатах, невиліковно хворих у хоспісах тощо);
- вміти розробляти й реалізовувати програми профілактики та реабілітації осіб з інвалідністю, враховуючи їхні потреби та обмеження;
- вибирати й адаптовувати необхідні стратегії медикосоціальної допомоги;
- організувати й координувати діяльність поліпрофесійних бригад задля індивідуального супроводу, адаптації та підтримки соціального функціонування клієнтів медико-соціальної роботи.

Серед сучасних досліджень, які присвячені питанням професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, важливу роль відіграють і ті, в яких висвітлюються проблеми роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Так, Ю. Колодійчук у своїй дисертації «Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я» (Колодійчук, 2017: 186) бачить вирішення цього питання у трансформації навчальних мотивів у професійні, інтеграції та збагаченні змісту професійно-зорієнтованих дисциплін у напрямі підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, забезпеченні практико-орієнтованої спрямованості у професійній підготовці здобувачів та актуалізації особистісно-професійного досвіду роботи із зазначеною категорією дітей.

З огляду на тему нашого дослідження увагу привертають роботи, спрямовані на підготовку соціальних працівників із формуванням соціально-правової компетентності як однієї зі складових частин їх професійної підготовки (Лісовець, 2019). Цій темі присвячено працю С. Ящука, який підкреслює, що у своїй повсякденній професійній діяльності соціальні працівники реалізують комплекс заходів із соціально-правової підтримки й захисту особистості, здійснюють

просвітницько-профілактичну та консультаційну діяльність, налагоджують взаємодію між соціальними та правовими інститутами. Дослідник наполягає на першорядності правової грамотності та правової інформаційної кваліфікованості, професійній мобільності та спрямованості на особистісне самовдосконалення (Ящук, 2018: 199).

Якісна підготовка майбутніх соціальних працівників, на думку сучасних дослідників (Березовська, 2020: 31), залежить від формування комунікативно-мовленнєвої компетентності. Для цього здобувач має засвоїти норми літературної мови, збагатити власний словник термінологічною і професійною лексикою, займатися саморозвитком та самовдосконаленням в опануванні професійними мовленнєвими навичками, що виявляються в умінні здійснювати комунікацію в різних її видах, формах і засобах, спрямованих на ефективне вирішення професійних завдань. Л. Березовська вважає, що ефективність означеної діяльності залежить від модернізації освітньо-методичного процесу в ЗВО та освітньо-професійних програм, які передбачають інтеграцію лінгвістичних дисциплін і дисциплін фахової спрямованості.

Д. Данко (Данко, 2015: 17), розглядаючи підготовку майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи у професійній діяльності, бачить залежність цього процесу від сучасних методів, форм та засобів навчання. До них авторка відносить: методи – проєкти, кейси, ділові ігри, тренінги; форми – лекція (проблемна, теоретичного конструювання), практичне заняття на базі медичних закладів, семінар-дискусія, самостійна робота (аналітична, дослідницька, проблемно-пошукова), індивідуальна, групова робота, екскурсії, практика в медико-соціальних закладах, участь у волонтерській роботі; засоби – друковані (демонстраційні матеріали, схемні моделі), тех-

нічні (ЕОМ, мультимедійний проєктор), програмні (MS Office, «Ліга: Закон», SPSS).

У межах нашого дослідження важливо звернути увагу на науково-дослідну діяльність фахівців соціальної роботи, яка нині є невіддільним елементом професійної соціальної практики та реалізується як у процесі з різними категоріями клієнтів, так і в адміністративно-управлінській діяльності. Науково-дослідна діяльність забезпечує адекватне соціальному замовленню розроблення цільових комплексних програм, проєктів і технологій соціального захисту населення, проєктування і впровадження моделей діяльності соціальних закладів і служб. На думку О. Повідайчик (Повідайчик, 2019: 415), формування готовності майбутніх соціальних працівників до НДД впливає на професійно-особистісні якості фахівця. Дає можливість отримати ґрунтовні теоретико-методологічні знання й дослідницькі вміння. Активізує особистісну позицію, що виражається в позитивному й усвідомленому ставленні до науково-дослідної діяльності як компонента професіоналізму.

Висновки. Отже, проаналізувавши сучасні погляди науковців стосовно підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти України, можна зазначити, що це цілеспрямований освітній процес, який має ґрунтуватися на суспільних вимогах та концептуальних підходах; ціннісному ставленні до багатонаціонального середовища та наявності умов для формування соціально-правової і комунікативно-мовленнєвої компетентності. Це процес, який потребує розроблення спеціальних курсів та навчально-методичної літератури щодо основ роботи із клієнтами в різноманітних соціальних службах та організаціях; інноваційних підходів до вивчення дисциплін; перегляду та поширення баз виробничих і науково-дослідних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовська Л.І. Теоретичні і методичні засади формування комунікативно-мовленнєвої компетентності соціальних працівників у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.04 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2020. 44 с.
2. Бибик Д.Д. Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки : дис. ...на здоб. наук. ступ. д-ра філос. : 231 Соціальна робота (23 – Соціальна робота) / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. 373 с.
3. Данко Д.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 21 с.
4. Клос Л.Є. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах США до здоров'єзберезувальної діяльності : дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2018. 512 с.
5. Колодійчук Ю.В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я : дис. ... канд. педаг. наук : 13.00.04. Одеса, 2017. 265 с.

6. Костіна В.В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів : автореф. дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2019. 43 с.
7. Лісовець О.В. Теорія та практика формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.05 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2019. 43 с.
8. Михнюк С.В. Методичні рекомендації з організації підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Київ : ЦП «Компринт», 2021. 73 с.
9. Повідайчик О.С. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності : дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. 570 с.
10. Рябова Ю.М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі : дис. ... канд. педаг. наук : 13.00.04. Миколаїв, 2016. 238 с.
11. Сидорук І.І. Теорія і методика формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.05. Тернопіль, 2021. 699 с.
12. Слозанська Г.І. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.05. Тернопіль, 2019. 424 с.
13. Юрків Я.І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення : дис. ... д-ра педаг. наук : 13.00.05 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» Міністерства освіти і науки України. Старобільськ, 2021. 611 с.
14. Ящук С.П. Педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників : дис. ... канд. педаг. наук : 13.00.04. Рівне, 2018. 300 с.

REFERENCES

1. Berezovskaya L.I. (2020) Teoretychni i metodychni zasady formuvannya komynikatyvno-movlennyevoi kompetentnosti sotsialnykh prazivnykiv u protsesi profesiinoi pidgotovky [Teoretychni i metodychni zasady formuvannya komynikatyvno-movlennyevoi kompetentnosti sotsialnykh prazivnykiv u protsesi profesiinoi pidgotovky] : Extended abstract of doctor pedagogical science. Odesa, 44 [in Ukrainian]
2. Bybyk D.D. (2021) Formyvannya sotsialnogo liderstva y maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv v umovakh profesiinoi pidgotovky [Formyvannya sotsialnogo liderstva y maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv v umovakh profesiinoi pidgotovky]: Dissertation of doctor filosofii. Kyiev, 373 [in Ukrainian]
3. Danko D.V. (2015) Pidgotovka maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do zastosuvannya tekhnologii medyko-sotsialnoi roboty v profesiinii diyalnosti [Pidgotovka maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do zastosuvannya tekhnologii medyko-sotsialnoi roboty v profesiinii diyalnosti]: Extended abstract of candidate's pedagogical science. Ternopilj, 20 [in Ukrainian]
4. Klos L.Ye. (2018) Teoriya i praktyka profesiinoi pidgotovky maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv v universytetakh SShA do zdorovyazberezhuvalnoi diyalnosti [Teoriya i praktyka profesiinoi pidgotovky maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv v universytetakh SShA do zdorovyazberezhuvalnoi diyalnosti]: Dissertation of doctor pedagogical science. Kyiev, 512 [in Ukrainian]
5. Kolodiichyk Yu.V. (2017) Profesiina pidgotovka maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do roboty z ditmy z обмеzhenymy mozhlyvosnyamy zdorovya [Profesiina pidgotovka maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do roboty z ditmy z обмеzhenymy mozhlyvosnyamy zdorovya]: Dissertation candidate's pedagogical science. Odesa, 265 [in Ukrainian]
6. Kostina V.V. (2019) Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidgotovky maibutnykh sotsialnykh pedagogiv i sotsialnykh prazivnykiv do profilaktyky dezadaptatsii uchniv [Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidgotovky maibutnykh sotsialnykh pedagogiv i sotsialnykh prazivnykiv do profilaktyky dezadaptatsii uchniv] : Extended abstract of doctor pedagogical science. Kharkiv, 43 [in Ukrainian]
7. Lisovets O.V. (2019) Teoriya i praktyka formuvannya sotsialno-pravovoi kompetentnosti maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv v umovakh universytetskoï osvity [Teoriya i praktyka formuvannya sotsialno-pravovoi kompetentnosti maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv v umovakh universytetskoï osvity] : Extended abstract of doctor pedagogical science. Slovyansk, 43 [in Ukrainian]
8. Mykhnyuk S.V. Metodychni rekomendatsii z organizatsii pidgotovky maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do pedagogichnoi vzaiemodii u protsesi vyvchennya fakhovykh dystsyplin [Metodychni rekomendatsii z organizatsii pidgotovky maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do pedagogichnoi vzaiemodii u protsesi vyvchennya fakhovykh dystsyplin]. K.: Kompring, 2021. 73 p. [in Ukrainian]
9. Povidaichyk O.S. (2019) Teoriya i praktyka profesiinoi pidgotovky maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do naukovodoslidnytskoi diyalnosti [Teoriya i praktyka profesiinoi pidgotovky maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do naukovodoslidnytskoi diyalnosti] : Dissertation of doctor pedagogical science. Uzhgorod, 570 [in Ukrainian]
10. Pyabova Yu.M. (2016) Pidgotovka maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do profesiinoi diyalnosti v bagatonatsionalnomu seredovyshchi [Pidgotovka maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv do profesiinoi diyalnosti v bagatonatsionalnomu seredovyshchi] : Dissertation candidate's pedagogical science. Mykolaiv, 238 [in Ukrainian]
11. Sydoruk I.I. (2021) Teoriya i metodycha formuvannya sotsialnoi kompetentnosti maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv u protsesi fakhovoi pidgotovky [Teoriya i metodycha formuvannya sotsialnoi kompetentnosti maibutnykh sotsialnykh prazivnykiv u protsesi fakhovoi pidgotovky] : Dissertation of doctor pedagogical science. Ternopilj, 699 [in Ukrainian]

12. Slozanska G.I. (2019) Teoriya i praktyka pidgotovky maibutnikh sotsialnykh prazivnykiv do roboty u terytorialnykh gromadakh [Teoriya i praktyka pidgotovky maibutnikh sotsialnykh prazivnykiv do roboty u terytorialnykh gromadakh] : Dissertation of doctor pedagogical science. Ternopilj, 424 [in Ukrainian]

13. Yurkov Ya.I. (2021) Teoriya i praktyka profesiinoi pidgotovky maibutnikh sotsialnykh pedagogiv ta sotsialnykh prazivnykiv do roboty z brazlyvymy kategoriyamy naseleennya [Teoriya i praktyka profesiinoi pidgotovky maibutnikh sotsialnykh pedagogiv ta sotsialnykh prazivnykiv do roboty z brazlyvymy kategoriyamy naseleennya] : Dissertation of doctor pedagogical science. Starobilsk, 611 [in Ukrainian]

14. Yashchuk S.P. (2018) Pedagogichni umovy formuvannya profesiino-pravovoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh prazivnykiv [Pedagogichni umovy formuvannya profesiino-pravovoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh prazivnykiv] : Dissertation candidate's pedagogical science. Rivne, 300 [in Ukrainian]